

گزارش نشست علمی:

مدل اعتمادسازی سیاسی پیامبر اکرم

در حل مسأله اعتمادسازی سیاسی امروز ایران

با سخنرانی:

آقای دکتر اصغر مسعودی

استادیار، عضو هیات علمی جامعة المصطفی نمایندگی تهران و البرز

تاریخ: دوشنبه ۱۰ مهر ۱۴۰۲

مکان: سالن نشست‌های ساختمان قرنی - نمایندگی تهران و البرز

مدل اعتمادسازی سیاسی پیامبر اکرم ﷺ در عصر جاهلیت عرب و قبیله‌گرایی چه بود؟ با توجه به «اسوهی حسنه» بودن پیامبر گرامی اسلام ﷺ و خاتمیت؛ سیره‌ی عملی ایشان می‌تواند الگوی مناسبی برای اعتماد سیاسی در ایران امروز باشد.

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ
الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

مسئلاً برای شما در زندگی رسول خدا سرمشق نیکویی بود، برای آنها که امید به رحمت خدا و روز رستاخیز دارند و خدا را بسیار یاد می‌کنند. ﴿احزاب/۲۱﴾

اهمیت اعتماد سیاسی

اعتماد سیاسی، سرمایه‌ای اجتماعی برای بقا و دوام دولت‌ها است. اعتماد، امنیت، قدرت و پیشرفت را به دنبال می‌آورد و موجب حفظ وحدت و یکپارچگی سرزمین می‌گردد.

اعتماد عمومی، حلقه اتصال مردم و حکومت است. دولت‌ها، بدون داشتن حمایت مردمی، نمی‌توانند کشور را اداره کنند و مردم ستون استوار حکومت‌ها می‌باشند.

پیامبر اکرم ﷺ در مدتی کوتاهی توانست اعتماد عمومی را جلب نماید. سیره پیامبر گرامی اسلام ﷺ، مدلی ارزشمند برای جلب اعتماد سیاسی می‌باشد. رسول گرامی اسلام ﷺ با ترویج فرهنگ اخوت و برادری، زندگی مسالمت‌آمیز، شایسته‌سالاری، عدالت‌محوری، مشورت‌پذیری، احسان و نیکی، حفظ اقتدار و بنیه دفاعی، جلوگیری از خشونت و خونریزی، انعقاد پیمان همبستگی، پایبندی به تعهدات و برخورد قاطع با پیمان‌شکنی، در ایجاد و گسترش اعتماد سیاسی، موفق گردیدند.

هنر پیامبر

پیامبر اکرم ﷺ در مدتی کوتاه، توانست جان‌های ملت را، از راه اخلاق، اندرز و حکمت، به آموزه‌های اسلام و ایمان متوجه و اعتماد عمومی را جلب

نماید. با توجه به این که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله «اسوه‌ای حسنه» و سرمشقی نیکو برای همه‌ی انسان‌ها «احزاب: ۲۱» و خاتم پیامبران الهی «احزاب: ۴۰» می‌باشد؛ مدل و شیوه دعوت داخلی و خارجی و جلب اعتماد جهانی و حکومت ایشان می‌تواند، الگوی مناسبی برای ایران اسلامی باشد.

صداقت و امانتداری

راست‌گویی، شریف‌ترین صفت درونی و بالاترین اخلاق ملکه و اولین رمز ایجاد اعتماد است. خداوند خود را به بالاترین درجه صداقت متصف نموده است. راست‌گوتر از خداوند در سخن کیست؟ «نساء: ۸۷» صداقت از ویژگی‌های پیامبران الهی است «و صدق المرسلون» «یس، ۵۲». و پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله به صداقت و امانت مشهور و از هر خدعه و نیرنگ مبرا بود: «وما كان لنبی أن یغلّ و من یغلل یأت بما غلّ یوم القیامة» «آل عمران / ۱۶۱» راستی و امانت‌داری شعاع تابناکی، بر تمامی زوایای حیات پر برکت پیامبر پرتو افکنده است. راست‌گویی در جلب اعتماد مردم نقشی اساسی دارد. لیس منا من خان بالأمانة - هر کس در امانت خیانت کند از ما نیست. «سفیینه ۴۳۳»

ترویج فرهنگ اخوت و برادری

قرآن با تاکید بر وحدت، اخوت و آشتی، ساختن و زیستن در جامعه‌ی آرمانی را به انسان‌ها آموزش می‌دهد. همه انسان‌ها از یک ریشه و اصل‌اند «نساء: ۱» و «مومنان برادرند؛ باید میان برادران را آشتی دهید» «حجرات: ۱۰». اخوت و برادری، پیوند معنوی و روحی محکمی است که آنان را چون پیکری واحد می‌سازد. پیامبر صلی الله علیه و آله، پیوند قبیله‌ای را به ایمانی، تفاخر را به تعاون و تنازع را به اخوت تبدیل کرد؛ میان مهاجران پیمان برادری و مواسات برقرار نمود.

اخلاق نیکو، رحمت و محبت

خلق و خوی و رحمت پیامبر گرامی اسلام همواره از صفات برجسته آن حضرت شناخته شده است. خداوند سبحان چنین رحمتی را در وجود مبارک آن حضرت، یک موهبت الهی می‌داند؛ فیما رحمة من الله لنت لهم. «آل عمران: ۱۵۹». از این رو خداوند، پیامبر را رحمة للعالمین معرفی کرده است: «انبیاء: ۱۰۷». آنچه بیش از منطق پیامبر، در جذب مردم و گسترش اسلام موثر بوده، اخلاق ایشان است. خداوند راز موفقیت پیامبر را در تألیف قلب‌ها، رحمت الهی، محبت و ملایمت معرفی می‌کند. این ویژگی

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در جذب مشرکان به دین اسلام و افزایش اعتماد و نفوذ وی، بسیار موثر بوده است.

رفق و مدارا

بهره‌مندی از رفق و مدارا، سیاستی خوب و راه‌گشاست؛ نعم السیاسة الرفق. رفق و مدارا موجب افزایش اعتماد است و به حاکمان توصیه شده است، که «هرگاه زمامداری شدی، باید رفق و مدارا پیش گیری»، علی «ع» به قیس بن سعد بن عباده استاندار مصر نگاهت: ارفق بالخاصة و العامة، فإن الرفق یمن. «نسبت به خواص و عموم مردم رفق پیش گیر که رفق میمنت دارد.

سخاوت‌مندی و احسان

یکی از راه‌های ایجاد اعتماد و نفوذ در جان مخاطبان سخاوت‌مندی و احسان است؛ پیامبر صلی الله علیه و آله «سخاوت‌مندترین مردمان بود» و به هیات‌هایی که برای اظهار مسلمانی به حضورش می‌رسیدند، جوایز نیکویی اهدا می‌کردند.

رسول خدا صلی الله علیه و آله به خوبی می‌دانست که مردم بنده‌ی احسان هستند و با بذل و بخشش قلوب آنان را متمایل می‌کرد. این بذل و بخشش زیاد اسراف نمی‌باشد بلکه سیاستی شرعی بود که پیامبر با آن قصد داشت کسانی را تشکیل دهد که به زودی جزو مخلص‌ترین فدائیان اسلام شدند

عدالت در رفتار رسول خدا صلی الله علیه و آله

خداوند یکی از اهداف رسالت انبیاء را برپا کردن عدل و قسط بیان کرده است. «حدید: ۲۵» قرآن کریم به صراحت به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمان می‌دهد که عدل ورزد و این مسئله را که امر به عدالت شده با مردم در میان بگذارد. «قل أمر ربی بالقسط» «اعراف، ۲۹» پیامبر صلی الله علیه و آله مامور و سفارش شده که به عدالت رفتار کند. ایشان عادل‌ترین شخص بودند و تحت هیچ شرایطی از عدالت عدول نکردند. در سیره نبوی رعایت عدالت، اصلی بنیادین بود و این اعتماد یاران حضرت را به عملکرد حضرتش افزایش می‌داد.

مشورت، پشتوانه حکومت

اصل مشورت و مشارکت‌پذیری یکی از خصلت‌های بارز پیامبر گرامی در ترویج روحیه همکاری در جامعه اسلامی بوده است. مشورت، دستور خداوند «آل عمران: ۱۵۹» و در کنار اقامه نماز و انفاق مطرح شده است: «و أقاموا الصلاه و أمرهم شوری بینهم و مما رزقناهم ینفقون» «شوری: ۳۸». رسول خدا صلی الله علیه و آله با مشورت کردن، از یک سو مسلمانان را متوجه اهمیت شورا می‌کرد و از دیگر سو به آنان می‌آموخت که به این سیره عمل و به این روش اقتدا کنند.

مساوات در رفتار رسول خدا صلی الله علیه و آله

در منطق قرآن سفید بر سیاه؛ عرب بر عجم؛ والی بر رعیت و حاکم بر مردم برتری ندارند. همه افراد مانند دندانه‌های یک شانه مساویند و جز به تقوا، هیچ مزیتی بر یکدیگر ندارند.

خداوند امر فرموده که امانت‌ها را به اهلهش بسپارید و به عدالت رفتار کنید. «نساء: ۵۸» و اداره‌ی جامعه امانتی در دست حاکمان است؛ (سید رضی، ۱۳۷۰، ج ۳: ۶) رسول اکرم ﷺ بر اساس شایستگی مسئولیت‌ها را واگذار می‌کردند. دانش و توان و تقوا معیار تعیین افراد بود؛ زیرا «زمانی که افراد ناشایست بر مصدر امور قرار گیرند و بدون تخصص دست به کاری بزنند، فساد و تباهی شان از اصلاحشان بیشتر است» (کلینی، ۱۳۶۵، ج ۱: ۴۴) بنابر این شایسته‌سالاری، عامل دوام و صلاح و در نتیجه اعتماد مردم به حاکمان می‌شود.

طرح گفتگو و دعوت

گفتگوی صادقانه و همراه با عاطفه و محبت و مبتنی بر استدلال و برهان و تاکید بر امور مشترک، شیوه‌های رایج ایشان در دعوت بود و این شیوه موجب جلب توجه و اعتماد متقابل می‌شد. نامه پیامبر به نجاشی، هرقل، جریج و کسری؛ نمونه‌ای از مکاتبات پیامبر با سران حکومت‌ها می‌باشد.

انقلاذ پیمان و قرارداد صلح و همبستگی

رسول اکرم ﷺ، قبل و بعد از بعثت در مکه و مدینه پیمان‌های زیادی منعقد نمودند و این قراردادها، نقش مهمی در ایجاد اعتماد و گسترش اسلام داشته‌اند. زندگی در شبه جزیره عربستان، مبتنی بر قبیله و طایفه بود و ایجاد پیمان، جایگاه خاصی در حیات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و... ایفا می‌نمود. پس از فتح مکه پیمان‌های بسیاری با افراد، سران و مردم قبایل و مناطق مختلف از جمله مردم عمان و بحرین، یمن، ایله، بنی‌ضمهره، بنی‌مدلج و... منعقد گردید

عمل به تعهدات و پرهیز از خیانت

عمل به تعهدات و پایبندی به وعده‌ها نقش مهمی در اعتماد مردم به حاکمان دارد. پایبندی به عهد و پیمان در تمامی زندگی پیامبر ﷺ آشکار بود و حتی در جزئی‌ترین مسائل نیز، حاضر به نقض وعده‌ی خویش نبودند. اساس روابط انسانی و مناسبات اجتماعی و اقتصادی و سیاسی، بسته به عهد و پیمان است. وفای به عهد، اساس آرامش قلب‌ها و اطمینان نفوس و اعتماد مردم به زمامدار است. تزلزل در پیمان‌ها، موجب تزلزل در روابط، بی‌اعتمادی و سستی می‌گردد. آن روز که عهد و پیمان‌ها شکسته شود، دیگر اثری از این سرمایه بزرگ- اعتماد عمومی- باقی نخواهد ماند و جامعه ظاهراً متشکل، تبدیل به آحاد پراکنده فاقد قدرت می‌شود. پیامبر ﷺ قبل و بعد از نبوت، باوفاترین مردم به وعده و مراقب‌ترین مردم به پیمان بودند.

برخورد قاطع با پیمان شکنی

آیات قرآن و سیره پیامبر ﷺ بر پایبندی به پیمان‌ها تاکید دارند؛ ولی در صورت پیمان شکنی با عکس‌العمل قاطع پیامبر ﷺ روبرو می‌شدند. «توبه آیه ۱۳-۱۴» پس از نقض عهد بنی‌قینقاع، مسلمانان آنان را در محاصره گرفتند؛ پس از ۱۵ روز محاصره، یهودیان خود را تسلیم رسول خدا کردند، حضرت نیز دستور اخراجشان را از مدینه صادر فرمودند.

حفظ اقتدار و آمادگی نظامی

پیامبر ﷺ در مسائل نظامی بر ایجاد پیمان‌های نظامی مشترک، اتخاذ سیاست‌های بازدارندگی، آمادگی دفاعی و شناخت نفرات و راهبردهای دشمن و مقابله به مثل تاکید داشتند. «باید در برابر دشمنان آنچه توانائی دارید از نیرو و اسب‌های ورزیده آماده سازید، تا به وسیله آن دشمن خدا و دشمن خویش را بترسانید و (همچنین) گروه دیگری غیر از این‌ها را که شما نمی‌شناسید»؛ «انفال: ۶۰» و به بیرون رفتن از وطن که از مصادیق آمادگی است، فرمان داده است. «توبه: ۴۱» پیامبر ﷺ برای مقابله با دشمن از هیچ فرصتی غفلت نمی‌کردند، در تهیه سلاح و نفرات، تقویت روحیه سربازان، انتخاب محل اردوگاه، و انتخاب زمان مناسب برای حمله به دشمن و به کار بستن هرگونه تاکتیک جنگی، هیچ مطلب کوچک و بزرگی را از نظر دور نمی‌داشتند

صلح و همزیستی و جلوگیری از جنگ و خونریزی

صلح و آرامش و همزیستی در سایه‌ی احترام متقابل، روحیه اعتمادپذیری را افزایش می‌دهد. پیامبر گرامی ﷺ در مدینه، با تمام قبائل مشرک اطراف مدینه پیمان عدم تعرض و صلح امضا کرد و برای برقراری صلح و تفاهم، تمامی همت خویش را به کار می‌بست و از پیشنهاد صلح استقبال می‌نمود. قرآن مجید هر گونه تعدی، تجاوز و ستمگری را محکوم و از آن نهی می‌نماید: «بقره: ۱۹۰؛ مائده: ۸۷» و جنگ‌افروزی را مذمت و منشأ آن را فساد و تباهی می‌داند؛ «بقره: ۲۰۵ و ۲۰۸» و به صلح و زندگی مسالمت آمیز دعوت می‌کند: «بقره: ۲۰۸» و به توافق بر اصول مشترک که بزرگ‌ترین بنیاد و زیرساخت همزیستی مسالمت‌آمیز است فرا می‌خواند «ال عمران: ۶۳». قرآن در ضمن تأکید بر آمادگی دفاعی، به پیامبر ﷺ دستور می‌دهد که اگر دشمنان به صلح گرایند از صلح و آشتی استقبال و بر خداوند توکل کند: «انفال: ۶۰؛ بقره: ۱۹۲ و ۱۹۳».

نیاز اعتماد سازی در ایران امروز

جمهوری اسلامی برای اولین بار در تاریخ ایران بزرگ مدعی حکومت دینی و در راس آن ولی فقیه قرار دارد. حضرت امام خمینی در ۱۵ تیر ۱۳۵۸ خطر بزرگ انقلاب را تذکر دادند: «همه در حکومت اسلامی هستی، همه ما در جمهوری اسلامی واقعیم، الآن رژیم ما جمهوری اسلامی است، آن خطری که الآن متوجه به ماست خطر کشته شدن نیست؛ خطر شکست یک جمعیت اسلامی در مقابل طاغوت نیست؛ آنها اصلاً خطر نیست. آن خطری که الآن برای ماست این است که مکتب ما شکست بخورد؛ اسلام

شکست بخورد. این خطر بزرگترین خطری است که الآن متوجه به ماست.» و انقلاب اسلامی با چالش‌های جدی مواجه می‌باشد و یکی از چالش‌ها مشکل بی‌اعتمادی مردم به حکومت می‌باشد که در میزان مشارکت مردم در انتخاب‌های گوناگون ارتباط دارد. شیوه حکومتی پیامبر گرامی اسلام ﷺ سر آمد تاریخ و الگو برای تمام زمان‌ها است. در ایران امروز می‌توان از رفتار، گفتار و سیره پیامبر رحمت استفاده کرد و با شیوه‌های زیر به اعتمادسازی پرداخت.

برقراری آشتی ملی یا پیمان اخوت؛ فرمان عفو عمومی؛ اجرای عدالت همراه با سرعت، دقت و قاطعیت؛ رعایت حقوق اقوام و اقلیت‌ها، گسترش روابط با همسایگان و کشورهای دیگر؛ ایجاد اتحادیه‌ی کشورهای اسلامی؛ تقویت بنیه دفاعی و نظامی و برخورد قاطع و مناسب با پیمان شکنان.

نتیجه

پیامبر ﷺ در ایجاد و گسترش اعتماد، راهکارهای ارزشمندی ارائه نمودند و این موارد می‌تواند نقشه‌ی راهی برای ایران امروز ما باشد. راستی و امانت‌داری بر تمامی زوایای حیات پربرکت پیامبر ﷺ پرتو افکند. او با اخلاق کریمانه، مدارا و احسان، قلوب را تسخیر، دلها را جذب و حکومت اسلامی را برپا نمود. پیامبر ﷺ با انعقاد پیمان اخوت و همبستگی، زندگی مسالمت‌آمیز را برگزید و با شایسته‌سالاری، عدالت‌محوری، مشورت‌پذیری پایه‌های حکومت خود را تقویت نمود و با حفظ آمادگی و اقتدار و تقویت بنیه دفاعی، ازخسونت و خونریزی، جلوگیری و با برخورد قاطع با پیمان‌شکنی، هزینه شکستن پیمان را افزایش داد. این الگوی شایسته می‌تواند در ایران امروز مدلی ارزنده باشد و با برقراری آشتی ملی؛ فرمان عفو عمومی؛ اجرای عدالت؛ گسترش روابط خارجی؛ ایجاد اتحادیه‌ی کشورهای اسلامی؛ تقویت بنیه دفاعی و نظامی و برخورد مناسب با پیمان‌شکنان در ایجاد و گسترش اعتماد سیاسی، اقدام شود و تمدن نوین اسلامی پایه‌گذاری گردد.

